

عوامل مؤثر بر عدم مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری (مطالعه موردی استان فارس)

محسن موسائی*

دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران و عضو هیأت علمی
دانشگاه آزاد اسلامی واحد گچساران

چکیده

اساس هدف اصلی تحقیق حاضر شناسایی عوامل مؤثر بر عدم مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری می‌باشد. تحقیق حاضر کاربردی، از نوع علی، ارتباطی است. جامعه آماری تحقیق، بهره‌برداران سرپرست خانوار ساکن در حوزه‌های آبخیز استان فارس می‌باشند. نمونه مورد مطالعه شامل ۲۷۹ نفر از بهره‌برداران ساکن در حوزه‌های آبخیز استان فارس می‌باشند که بر اساس روش کوکران و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شده‌اند. برای داده‌پردازی علاوه بر آمار توصیفی از آماره‌های استنباطی نظیر تکنیک تحلیل عاملی، رگرسیون چندمتغیره و تکنیک تحلیل مسیر استفاده شده است. نتایج تحلیل عاملی نشان‌دهنده آن است که عوامل اقتصادی (غیراقتصادی بودن طرح‌های آبخیزداری، کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌ها، دیربازده بودن طرح‌های آبخیزداری، عدم تمکن مالی برای مشارکت) مهم‌ترین مانع مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری می‌باشد. نتایج رگرسیون چندمتغیره به شیوه Enter نشان‌دهنده آن است که متغیرهای عدم اعتماد بهره‌برداران نسبت به مجریان طرح‌ها، کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌ها، منطبق نبودن طرح‌ها با نیازهای روستاییان و مناسب نبودن روش‌های آموزشی و ترویجی در رابطه با آبخیزداری، بیشترین نقش را در تبیین تغییرات متغیر وابسته مشارکت در طرح‌های آبخیزداری (۶۶/۵ درصد) نشان داده‌اند.

واژه‌های کلیدی: مشارکت، طرح آبخیزداری، منابع طبیعی، بهره‌برداران، استان فارس.

مقدمه

منابع طبیعی تجدیدشونده از جمله سرمایه‌های هر کشوری هستند که می‌توان آنها را برای نسل حاضر و نسل‌های آینده مورد استفاده قرار داد. اما این منابع به دلیل استفاده بی‌رویه انسان همواره مورد تهدید جدی هستند. بنابراین بایستی در جهت حفظ و حراست از این منابع، به‌خصوص منابع آبی و خاکی کشور اقدامات لازم به‌عمل آید. با توجه به نیاز کشور به این منابع به‌خصوص منابع آبی و همچنین جلوگیری از فرسایش منابع خاکی مفید برای کشاورزی، استفاده از روش‌های آبخیزداری یک ضرورت انکارناپذیر می‌باشد. انجام فعالیت‌های آبخیزداری و هر نوع فعالیت دیگر در حوزه منابع طبیعی بدون توجه به مشارکت ساکنین حوزه‌های آبخیز توفیق چندانی نخواهد داشت. مشارکت جوهره اصلی و در مرکز برنامه‌های آبخیزداری قرار دارد، بنابراین لازم است که بحث مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری مورد توجه جدی قرار گیرد.

موفقیت در طرح‌های آبخیزداری بستگی تام به میزان مشارکت مردم در تصمیم‌گیری، اجرا و حفاظت از طرح‌ها دارد. ارزیابی‌های مختلف نشان می‌دهد که پروژه‌هایی که مردم در مراحل مختلف آنها دخالت داشته‌اند و یا با توجه به نیازهای مختلف مردم روستایی و بهره‌برداران طراحی و اجرا شده‌اند از موفقیت و تداوم بیشتری برخوردار بوده‌اند. مشارکت مردم در طرح‌های مختلف به‌طور عام و طرح‌های آبخیزداری به‌طور خاص، میزان موفقیت آنها را به‌میزان زیادی افزایش می‌دهد.

بدون شک، ترویج منابع طبیعی نقش مهم و اساسی در افزایش مشارکت مردمی ایفاء می‌نماید. ترویج با بالا بردن سطح آگاهی مردم و بهره‌برداران، توان تصمیم‌گیری و مشارکت مردم را افزایش می‌دهد. به‌عبارتی، زمینه مشارکت مردمی را فراهم می‌کند. از طرفی مشارکت از اصول اساسی ترویج است. با استفاده از سازه‌های ترویجی (متخصصین ترویج، کارشناسان، مروجین، رهبران محلی، استفاده از رسانه‌های گروهی و...) می‌توان مردم را آموزش داد و زمینه مشارکت آنها را در منابع طبیعی و آبخیزداری فراهم نمود (نهتانی و همکاران، ۱۳۸۴).

Narayan در تعریف مشارکت می‌گوید: «مشارکت فرایندی داوطلبانه است که در آن مردم بدون توجه به تفاوت‌هایی مثل جنسیت، درآمد، قومیت و سطح دانش، تصمیمات را کنترل و یا بر آنها تأثیر می‌گذارند. جوهر مشارکت به‌کارگیری نظرات و انتخاب از میان آنهاست» (Narayan, 1994). Walker در سال ۲۰۰۰ در تعریف مفهوم مشارکت چنین می‌نویسد: مشارکت ارتباط دوطرفه بین یک سازمان و سازمان‌های مرتبط با مردم قبل از تصمیم‌گیری می‌باشد. یکی از اهداف فعالیت‌های مشارکت‌جویانه، آموزش و آگاهی شهروندان می‌باشد. سازمان‌هایی که فعالیت‌های مشارکت‌جویانه را پی‌ریزی می‌کنند، در جستجوی راه‌هایی هستند تا فاصله بین «خود و مردم» را تا حد ممکن کاهش دهند (Walker, 2000).

John اظهار می‌دارد: مشارکت عامل حیات‌بخش جامعه است. مشارکت جامعه را به سمت آرامش بیشتر هدایت می‌کند. همه ما به‌نوعی در بعضی فعالیت‌ها مشارکت داریم، به عنوان مثال مشارکت در امور

خانواده، با همسایه‌ها، در مسایل اجتماعی، در محل کار، با دوستان، با زیردستان، با گروه‌های داوطلب و در سایر فعالیت‌ها (John, 2006).

اوکلی و مارسدن^۱ در سال ۱۳۷۰ موانع مشارکت مردم به‌خصوص روستاییان در برنامه‌های توسعه را به‌طور کلی به سه دسته تقسیم می‌کنند. ۱- موانع عملی: شامل برنامه‌ریزی متمرکز، فقدان هماهنگی محلی، نامناسب بودن فن‌آوری‌های مورد نیاز، بی‌ربط بودن پروژه‌ها با نیازهای روستاییان و...؛ ۲- موانع فرهنگی: شامل بی‌سوادی یا کم‌سوادی، فرهنگ سکوت (کم‌کاری، خودکاری)، تقدیرگرایی و وابستگی؛ ۳- موانع ساختاری. اوکلی معتقد است روابط حاکم، قدرت تولید و ارزش‌هایی که به آنها مشروعیت می‌دهد، موانع جدی سر راه مشارکت را ایجاد می‌کند، به‌عبارتی ساختارهای موجود در جامعه در سطوح مختلف ملی و محلی می‌تواند مشارکت را تحت تأثیر قرار دهد (اوکلی و مارسدن، ۱۳۷۰).

تضمین مشارکت مردمی مستلزم حداقل پنج شرط عمده است که باید هنگام هر گونه کوشش برای نهادینه‌کردن مشارکت عمومی، آنها را به‌طور کلی در نظر گرفت: فرهنگ مشارکت (بعد هنجاری)؛ نهادهای مشارکت (بعد سازمانی)؛ نظام اطلاع‌رسانی؛ تسهیلات و امکانات مادی و تخصص‌های ضروری و ساختار دولت. این شرط‌ها باید به‌طور یکسان هم در دسترس مسوولان و هم در دسترس توده‌های مردم قرار گیرند (سعیدی، ۱۳۸۲).

شعبان‌علی‌فمی و همکاران عواملی را که بر مشارکت اثر منفی می‌گذارند تحت عنوان موانع مشارکت به سه دسته اصلی تقسیم‌بندی می‌کنند که عبارتند از: موانع ساختاری: محیط و شرایط سیاسی می‌توانند حمایت‌کننده مشارکت و یا یک مانع اساسی برای مشارکت باشند؛ موانع اداری: دولت اقتدارگرا مشوق ساختار اداری متمرکز است که این خود مانعی برای مشارکت خواهد بود؛ موانع اجتماعی: تحت سلطه بودن روستاییان توسط گروه‌های ثروتمند محلی باعث شده تا قدرت تصمیم‌گیری و ابتکار آنها کاهش یافته و نوعی روحیه وابستگی در امور مختلف در آنها به‌وجود آید و آنها نتوانند پاسخ درستی به نیازهای مشارکت بدهند (شعبان‌علی‌فمی و همکاران، ۱۳۸۳).

همت‌زاده و خلیقی، در تحقیق خود در رابطه با عوامل موثر بر عدم مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های مرتع و آبخیزداری در استان گلستان چنین نتیجه می‌گیرند: بین سن، درآمد و میزان مشارکت بهره‌برداران رابطه معنی‌داری مشاهده گردید. اما بین سطح سواد، شناخت از پروژه‌ها و مالکیت و تمایل به مشارکت رابطه معنی‌داری مشاهده نگردید (همت‌زاده و خلیقی، ۱۳۸۵).

اخلاقی در سال ۱۳۸۵ در تحقیقی با عنوان «بررسی و ارزیابی میزان مشارکت مردم در فرآیند برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های منابع طبیعی مورد مطالعه»، آگاه‌سازی مردم از اثرات و پیامدهای طرح‌های منابع طبیعی، لزوم آموزش همه‌جانبه مردم قبل از تحویل پروژه‌ها، لزوم برنامه‌ریزی‌های بلندمدت برای مشارکت مردم، آگاهی کارگزاران به نحوه و شیوه‌های مشارکت، استفاده از شیوه‌ها و رهیافت‌های

¹ Okely & Marseden

مشارکتی متنوع را از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری بیان می‌دارد. وی همچنین عدم اعتماد مردم به کارگزاران و مأموران دولتی، عدم انگیزه‌های مناسب قوی و مشارکت، عدم هماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی، برخورد مقطعی با پروژه‌های مشارکتی و تدوین و ابلاغ قوانین مختلف را مهم‌ترین موانع مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری بیان می‌کند (اخلاقی، ۱۳۸۵).

بقایی و همکاران در سال ۱۳۸۵ توجه به تجربه‌های روستاییان در اجرای طرح‌های آبخیزداری، تصویب قوانین آسان‌تر جهت اعطای تسهیلات، آشنا کردن بهره‌برداران با طرح‌های آبخیزداری، آشنایی بهره‌برداران با مزایای طرح‌های آبخیزداری، توجه به نظرات مردم در تمام مراحل اجرای طرح‌ها را از مهم‌ترین عوامل مؤثر در مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری می‌دانند. همچنین عواملی مثل توجه به نیازهای بهره‌برداران در اجرای طرح‌ها، منطبق نبودن طرح‌ها با نیازهای روستاییان، عدم تمکین مالی بهره‌برداران در خصوص آبخیزداری، نداشتن نیرو و کارشناس متخصص، ارتباط ضعیف بین روستاییان با کارشناسان و مروجان منابع طبیعی، عدم وجود انگیزه مادی برای مشارکت، عدم آشنایی با اهداف و برنامه‌های آبخیزداری، مخالفت ریش‌سفیدان با اجرای طرح‌ها از مهم‌ترین موانع مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری بیان شده‌اند (بقایی و همکاران، ۱۳۸۵).

ثمری در سال ۱۳۸۲، به نقل از کempf بیان می‌کند که عواملی مانند برقراری تماس با مردم همراه با احترام و فروتنی شناخت و احترام به دانش بومی مردم، توجه به مساله دموکراسی در فعالیت‌های مشارکتی، برگزاری دوره‌های آموزشی متنوع برای یادگیری مسایل مختلف، داشتن دیدگاه پایدار در فعالیت‌های مشارکتی، در نظر گرفتن احتمال عدم موفقیت و صراحت کلام با مردم، تأثیر بسیار زیادی در برانگیخته شدن مشارکت دارند (ثمری، ۱۳۸۲).

محمدی در سال ۱۳۸۳، در بررسی «عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری» نتیجه می‌گیرد بین انگیزش، اعتماد به مجریان طرح، وابستگی به دولت، انسجام جمعی و میزان مشارکت، رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. اما بین آگاهی، پایگاه اقتصادی-اجتماعی و تفاوت‌های قومی و میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری رابطه معنی‌داری وجود ندارد (محمدی، ۱۳۸۳).

George در سال ۱۹۹۲ بیان می‌دارد که مشارکت بیشتر و مؤثرتر مردم، در صورتی قابل انتظار است که تطابق بیشتری بین نیازهای مردم و اهداف پروژه وجود داشته باشد. اینکه اجرای پروژه تا چه حد متوجه رفع نیازهای روستاییان و بهره‌برداران خواهد بود و اینکه در تصویب و تعیین مشخصات پروژه مردم چه نقشی داشته باشند، تعیین‌کننده رابطه و تأثیر مشارکت در این مرحله از پروژه است (George, 1992).

Reddy et al. در سال ۱۹۷۳ در پژوهشی که در رابطه با عوامل مؤثر بر مشارکت افراد در فعالیت‌های خودجوش و داوطلبانه انجام داده‌اند به نتایج زیر دست یافته‌اند: آنها این عوامل را به چهار دسته تقسیم‌بندی کرده‌اند: ۱- چرخه حیاتی، شامل عوامل ویژه‌ای همچون سن، وضعیت تأهل، تعداد فرزندان و سن فرزندان می‌باشند؛ ۲- جایگاه اقتصادی-اجتماعی، شامل سطح درآمد، طبقه اجتماعی خودتنظیم،

وجهه شغلی و مالکیت خانه می‌باشند؛ ۳- مشخصات اجتماعی- فیزیکی، شامل سازه‌هایی چون جنس، قومیت، سلامتی فیزیکی و توانایی‌های فیزیکی می‌باشد؛ ۴- وضعیت شخصیتی و ظرفیت‌ها، شامل سازه‌هایی مثل برون‌گرایی، انگیزه پیشرفت، اعتماد به نفس، انعطاف‌پذیری، جامعه‌پذیری، رفاقت و نوع دوستی می‌باشد (Reddy et al., 1973).

با آنکه مشارکت منافع بسیاری دارد و نتایج تحقیقات مختلف این سخن را تأیید می‌کند، اما مشارکت نهالی است که به آسانی در هر محیطی نمی‌روید و در محیط‌های انسانی نیز همواره موانعی وجود دارد که راه مردم را برای دسترسی به مراکز قدرت یا نظام‌های تصمیم‌گیری سد می‌کند. از جمله این موانع می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: موانع فرهنگی (نظام ارباب و رعیت حاکم بر جامعه، پایین بودن سطح سواد، عدم آگاهی و...)؛ موانع سازمانی (عدم باور و اعتقاد کارکنان به مشارکت، عدم توجه به سهم کارکنان از منافع مشارکت، عدم توجه به نقش آموزش برای مشارکت بهتر و...) (عباس زاده، ۱۳۸۶).

امروز جلب مشارکت مردمی، در پیشبرد برنامه‌های حفظ و احیاء منابع طبیعی، به‌عنوان یک راهبرد و استراتژی، توسط بسیاری از کشورها مورد توجه و پذیرش قرار گرفته است و بدون شک در پیشبرد این برنامه‌ها آموزش‌های ترویجی نقش به‌سزایی داشته‌اند. ترویج، با آگاه‌سازی مردم از توانایی‌ها و توانمندی‌های بالقوه و بالفعل آنان و نیز تقویت انگیزه و افکار آنها، به‌منظور ایجاد تشکل‌ها و سازمان‌های مؤثر و کارآ توسط خودشان و مهیا کردن آنها برای پذیرش تکنولوژی‌ها و نگرش‌های جدید نقش بسیار مهم و مؤثری در ارتقاء فرهنگ مشارکت، افزایش درآمد، رفاه و سطح زندگی آنها دارد (زیادبخش، ۱۳۸۰).

فعالیت‌های آبخیزداری در کشورهای درحال توسعه بر روی تأمین آب محصولات کشاورزی و حفاظت خاک متمرکز شده و به طور کلی سه هدف زیر را دنبال می‌کنند: تقویت و حفاظت منابع طبیعی پایه؛ رونق فعالیت‌های کشاورزی و سایر منابع طبیعی پایه برای تولید بیشتر؛ حمایت و تقویت راه‌های تولید و امرار معاش روستایی و کاهش فقر (Kerr, 2007).

با توجه به کمبود نزولات جوی در سطح کشور و برخورداری از اقلیم خشک، لازم است تا با گسترش فرهنگ و اجرای طرح‌های آبخیزداری که روش‌های خاص خود را داراست، استفاده مطلوبی از منابع آب ناشی از نزولات جوی به عمل آورده و با حفظ و استفاده بهینه از این منابع زمینه‌های تحقق توسعه پایدار در کشاورزی را فراهم آورد. چرا که فعالیت‌های کشاورزی در ارتباط مستقیم با منابع آب اعم از آب‌های سطحی و زیرزمینی بوده و اجرای طرح‌های یاد شده، علاوه بر تأثیر مستقیم بر تولید محصولات کشاورزی، در تغذیه سفره‌های آب زیرزمینی و بهبود بیلان آبی این منابع مؤثر خواهد بود (نظری، ۱۳۸۱).

آبخیزداری، از لحاظ ضرورت رعایت اصول مدیریت هماهنگ و ضوابط حفاظت آب و خاک یک موقعیت فرابخشی دارد و بایستی به‌عنوان یک برنامه پذیرفته و به اجرا درآید. عملیات آبخیزداری علاوه بر کمک به جلوگیری از فرسایش خاک و مبارزه با مسئله کم آبی، به دلایل زیر می‌تواند مورد توجه قرار گیرد: آلودگی و تخریب محیط زیست، کاهش سطح جنگل‌ها و مراتع، توسعه و گسترش مناطق بیابانی، تنزل

جایگاه جهانی کشاورزی در تولید و اشتغال، توجه بیش از حد به صنعت و امید به آن به عنوان تنها گزینه حل مسایل تولید و اشتغال (خانی و خواجه‌ای، ۱۳۸۲). مشارکت روستاییان در طرح‌های حفظ منابع طبیعی به طور عام و طرح‌های آبخیزداری به طور خاص، علاوه بر کمک به توسعه پایدار، خسارات جبران‌ناپذیر ناشی از عدم مشارکت را تا حد قابل قبولی کاهش می‌دهد.

اهداف تحقیق

هدف کلی این پژوهش شناسایی عوامل مؤثر بر عدم مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری می‌باشد و اهداف اختصاصی آن نیز عبارتند از:

- ۱- شناسایی میزان مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری؛
- ۲- شناسایی ویژگی‌های مرتبط با عدم مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری؛
- ۳- شناسایی نقش عوامل مختلف بر عدم مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و از نظر روش تحقیق علی، ارتباطی می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار و واریانس)، در بخش آمار تحلیلی از تکنیک تحلیل عاملی (از این تکنیک برای تقلیل و دسته‌بندی متغیرها استفاده شده است)، در بخش آمار استنباطی از رگرسیون چندمتغیره (این روش به ما امکان می‌دهد تا تغییرات متغیر وابسته را از طریق متغیرهای مستقل پیش‌بینی و سهم هر یک از متغیرهای مستقل را در تبیین متغیر وابسته، میزان مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری، تعیین کنیم و تکنیک تحلیل مسیر (برای مشخص کردن اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته تحقیق یعنی میزان مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری، از این تکنیک استفاده می‌شود) بهره گرفته شده است. بهره‌برداران روستایی ۲۰ تا ۷۵ سال، ساکن در حوزه‌های آبخیز استان فارس به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شدند و برای محاسبه حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده گردید و با گزینه نمودن نمادها در فرمول فوق حجم نمونه قابل قبول ۲۷۹ نفر محاسبه گردید.

ابزار گردآوری اطلاعات شامل پرسشنامه بود که با بررسی منابع مختلف و بر اساس فرضیات و سئوالات تحقیق تدوین شد. روایی پرسشنامه مذکور از طریق پانل متخصصان به صورت نظرخواهی از اساتید و دانشجویان دوره دکتری ترویج واحد علوم و تحقیقات تهران انجام شد. برای تعیین اعتبار پرسشنامه نیز با تکمیل ۳۰ نسخه از آن در استان کهگیلویه و بویراحمد از طریق آزمون راهنما تعیین و ضریب کرونیباخ آلفا برای کل پرسشنامه ۰/۸۵ محاسبه شد.

یافته‌ها

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میانگین سنی جامعه مورد مطالعه ۴۷ سال می‌باشد. همچنین نتایج نشان می‌دهد که ۵۱/۸ درصد افراد مورد مطالعه بی‌سواد و یا دارای سطح سواد ابتدایی هستند. از نظر نوع مالکیت زمین، ۶۵/۲ درصد از افراد جامعه مورد مطالعه دارای مالکیت شخصی و ۱۹ درصد دارای مالکیت از نوع اجاره‌ای می‌باشند.

در جدول ۱ میزان مشارکت بهره‌برداران در زمینه‌های مختلف (تصمیم‌گیری، اجرا و حفاظت از طرح‌های آبخیزداری) آورده شده است. اطلاعات جدول همچنین نشان‌دهنده بیشترین میزان مشارکت بهره‌برداران در اجرای طرح‌های آبخیزداری می‌باشد.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که از نظر پاسخ‌گویان عدم توجه به نقش رهبران محلی، مناسب نبودن روش‌های آموزشی و ترویجی در رابطه با آبخیزداری، کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌ها مهم‌ترین موانع مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری بیان شده‌اند. سایر متغیرها به ترتیب اولویت در جدول شماره ۲ آورده شده‌اند.

جدول ۱- توزیع فراوانی نظرات پاسخ‌گویان در زمینه مشارکت در طرح‌های آبخیزداری

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	زمینه مشارکت
الف) مشارکت در تصمیم‌گیری طرح‌های آبخیزداری				
۱	۰/۲۵۸	۱/۰۷	۴/۱۴	شناسایی مهم‌ترین مشکل در زمینه فرسایش آب و خاک
۲	۰/۳۱۸	۱/۱۶	۳/۶۴	بررسی راه‌های استفاده بهینه از اراضی
۳	۰/۴۲۳	۱/۴۲	۳/۳۵	بررسی توجیه اقتصادی طرح‌های آبخیزداری
۴	۰/۴۸۷	۱/۵۹	۳/۲۶	تدوین پیش‌نویس طرح آبخیزداری
ب) مشارکت در اجرای طرح‌های آبخیزداری				
۱	۰/۲۵۰	۱/۰	۳/۹۹	تأمین نیروی کار
۲	۰/۲۶۳	۱/۰۰	۳/۷۹	تأمین هزینه‌های همیاری
۳	۰/۲۸۸	۱/۱۱	۳/۸۵	تأمین منابع و امکانات
۴	۰/۳۳۸	۱/۲۰	۳/۵۵	به‌کارگیری روش‌های جدید آبخیزداری
ج) مشارکت در حفاظت از طرح‌های آبخیزداری				
۱	۰/۳۳۸	۱/۲۱	۳/۵۷	حفاظت و نگهداری از طرح‌های اجراشده
۲	۰/۳۴۸	۱/۲۲	۳/۵۰	مرمت و بازسازی طرح‌های اجرا شده
۳	۰/۳۵۱	۱/۲۶	۳/۵۸	ارزیابی اقتصادی طرح‌های اجرا شده

جدول ۲- اولویت بندی نظرات پاسخ گویان بر حسب موانع مشارکت آنها در طرح های آبخیزداری

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	موانع مشارکت
۱	۰/۲۱۹	۱/۰۸	۴/۹۱	عدم توجه به نقش رهبران محلی
۲	۰/۲۳۴	۱/۱۴	۴/۸۷	مناسب نبودن روش های آموزشی و ترویجی در رابطه با آبخیزداری
۳	۰/۲۳۸	۱/۱۲	۴/۷۰	کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح ها
۴	۰/۲۴۴	۱/۱۸	۴/۸۲	نامشخص بودن هدف از مشارکت بهره برداران در آبخیزداری
۵	۰/۲۴۷	۱/۱۹	۴/۸۰	منطبق نبودن طرح ها با نیازهای روستائیان
۶	۰/۲۵۶	۱/۲۷	۴/۹۵	غیراقتصادی بودن طرح های آبخیزداری
۷	۰/۲۷۲	۱/۳۱	۴/۸۰	بی توجهی دولت به حق مالکیت بهره برداران محلی
۸	۰/۲۷۸	۱/۳۲	۴/۷۴	نظارت ناکافی بر حسن اجرای طرح ها
۹	۰/۲۷۵	۱/۳۳	۴/۸۲	ارتباط ضعیف بین بهره برداران و کارشناسان و مروجان
۱۰	۰/۲۸۱	۱/۲۶	۴/۴۸	تمرکز فعالیت های آبخیزداری و منابع طبیعی در نزد دولت
۱۱	۰/۲۸۳	۱/۳۴	۴/۷۲	عدم اعتماد بهره برداران نسبت به مجریان طرح ها
۱۲	۰/۲۸۶	۱/۳۸	۴/۸۱	وضعیت جسمانی نامناسب برای مشارکت
۱۳	۰/۲۸۹	۱/۳۱	۴/۵۳	عدم تمکین مالی برای مشارکت
۱۴	۰/۲۹۵	۱/۳۷	۴/۶۳	بی توجهی دولت به نقش سازمان های غیردولتی
۱۵	۰/۲۹۷	۱/۳۶	۴/۵۷	دیربازده بودن طرح های آبخیزداری
۱۶	۰/۲۹۸	۱/۳۴	۴/۴۹	بی توجهی دولت به نقش شوراهای
۱۷	۰/۳۳۳	۱/۵۵	۴/۶۵	فراهم نبودن امکانات رفاهی و بهداشتی

برای گروه بندی عواملی که مانع از مشارکت بهره برداران در طرح های آبخیزداری می شوند از تکنیک تحلیل عاملی استفاده شده است. میزان KMO محاسبه شده ۰/۸۵۶ و بارتلت محاسبه شده ۲۳۰۸/۸۹ می باشد. نتایج حاصل از تحلیل عاملی، عامل ها و بارهای عاملی در جدول ۳ آورده شده است. همچنین بر اساس مقدار ویژه در نظر گرفته شده ($Eigenvalue=1$) تعداد عامل هایی که موانع مشارکت محسوب می شوند در ۵ گروه طبقه بندی شده اند که نتایج حاصل در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۳- عامل‌ها و بارهای عاملی به‌دست آمده از ماتریس دوران‌یافته متغیرها به‌روش واریماکس

عامل‌ها	متغیرها	بار عاملی
موانع اقتصادی	غیراقتصادی بودن طرح‌های آبخیزداری	۰/۸۲
	کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌ها	۰/۸۴
	دیربازده بودن طرح‌های آبخیزداری	۰/۹۵
	عدم تمکین مالی برای مشارکت	۰/۹۰
	مقدار زمین بهره‌برداران	۰/۶۳
	نوع نظام بهره‌برداری	۰/۷۴
موانع ترویجی	مناسب نبودن روش‌های آموزشی - ترویجی	۰/۸۵
	ارتباط ضعیف بین بهره‌برداران با کارشناسان و مروجان منابع طبیعی	۰/۹۱
	نظارت ناکافی بر حسن اجرای طرح‌ها	۰/۷۸
موانع سیاسی	بی‌توجهی دولت به نقش سازمان‌های غیردولتی	۰/۸۹
	بی‌توجهی دولت به حق مالکیت بهره‌برداران	۰/۸۷
	نامشخص بودن هدف از مشارکت بهره‌برداران	۰/۷۶
	تمرکز فعالیت‌های آبخیزداری در نزد دولت	۰/۸۴
	بی‌توجهی دولت به نقش شوراهای	۰/۸۳
موانع اجتماعی	عدم توجه به نقش رهبران محلی	۰/۸۵
	فراهم نبودن امکانات رفاهی و بهداشتی	۰/۸۶
	عدم اعتماد بهره‌برداران نسبت به مجریان طرح‌ها	۰/۸۶
	بی‌توجهی به ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی روستائیان	۰/۹۳
	مخالفت ریش‌سفیدان و رهبران محلی با اجرای طرح‌ها	۰/۹۲
موانع فردی و روان‌شناختی	وضعیت جسمانی نامناسب برای مشارکت	۰/۹۶
	منطبق نبودن طرح‌ها با نیازهای روستائیان	۰/۸۷
	تعداد اعضای خانواده	۰/۸۶
	سن	۰/۵۶

بر اساس داده‌های جدول ۴ عامل اول یعنی موانع اقتصادی بیشترین سهم (۳۵/۷۳) و عامل پنجم یعنی عوامل فردی و روان‌شناختی کمترین سهم (۵/۸۹) را در تبیین واریانس کل متغیرها داشته‌اند. بنابراین موانع اقتصادی با مقدار ویژه ۸/۱۴ عامل اول سد راه مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری می‌باشند. برای سنجش همبستگی بین متغیرهای تحقیق از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است.

جدول ۴- گروه‌بندی موانع مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی

عواملها	نشانه‌ها	مقدار ویژه	درصد مقدار ویژه	درصد کل در عامل‌ها
موانع اقتصادی (X ₁)	غیراقتصادی بودن طرح‌های آبخیزداری کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌ها دیربازده بودن طرح‌های آبخیزداری عدم تمکین مالی برای مشارکت مقدار زمین بهره‌برداران نوع نظام بهره‌برداری	۸/۱۴	۲۷/۱۱	۵۲/۸۱
موانع ترویجی (X ₂)	مناسب نبودن روش‌های آموزشی- ترویجی ارتباط ضعیف بین بهره‌برداران با کارشناسان و مروجان منابع طبیعی نظارت ناکافی بر حسن اجرای طرح‌ها	۲/۲۳	۷/۴۵	۱۴/۵۱
موانع سیاسی (X ₃)	بی‌توجهی دولت به نقش سازمان‌های غیردولتی بی‌توجهی دولت به حق مالکیت بهره‌برداران نامشخص بودن هدف از مشارکت بهره‌برداران تمرکز فعالیت‌های آبخیزداری در نزد دولت بی‌توجهی دولت به نقش شوراهای	۱/۹۳	۶/۴۴	۱۲/۵۴
موانع اجتماعی (X ₄)	عدم توجه به نقش رهبران محلی فراهم نبودن امکانات رفاهی و بهداشتی عدم اعتماد بهره‌برداران نسبت به مجریان طرح‌ها بی‌توجهی به ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی روستاییان مخالفت ریش سفیدان و رهبران محلی با اجرای طرح‌ها	۱/۵۹	۵/۳۲	۱۰/۳۶
موانع فردی و روان‌شناختی (X ₅)	وضعیت جسمانی نامناسب برای مشارکت منطبق نبودن طرح‌ها با نیازهای روستاییان سن تعداد اعضای خانواده	۱/۴۹	۴/۹۷	۹/۶۸
جمع			۵۱/۳۳	۱۰۰

نتایج حاصل از این آزمون و سطح معنی‌داری هر یک از متغیرها در جدول شماره ۵ آورده شده است.

جدول ۵- رابطه بین متغیرهای تحقیق با میزان مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری

متغیرهای اول	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
بی‌توجهی به حق مالکیت بهره‌برداران محلی	۰/۰۱۲	۰/۸۵۲
مخالفت ریش‌سفیدان و رهبران محلی با اجرای طرح‌های آبخیزداری	۰/۲۶۳**	۰/۰۰۰
عدم توجه به نقش رهبران محلی	۰/۲۱۷**	۰/۰۰۱
عدم توجه به نیازهای آموزشی بهره‌برداران در حوزه آبخیز	۰/۰۵۸	۰/۳۵۹
مناسب نبودن روش‌های آموزشی و ترویجی در رابطه با آبخیزداری	۰/۲۶۳**	۰/۰۰۰
ارتباط ضعیف بین بهره‌برداران با و مروجان منابع طبیعی	۰/۲۱۷**	۰/۰۰۱
نامشخص بودن هدف از مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری	-۰/۰۶	۰/۹۳۱
عدم آشنایی با اهداف و برنامه‌های آبخیزداری	۰/۲۶۲**	۰/۰۰۰
کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌ها	۰/۲۴۶**	۰/۰۰۰
دیربازده بودن طرح‌های آبخیزداری	۰/۰۸۵	۰/۱۷۸
منطبق نبودن طرح‌ها با نیازهای بهره‌برداران	۰/۳۷۳**	۰/۰۰۰
عدم اعتماد بهره‌برداران نسبت به مجریان طرح‌ها	۰/۱۵۸**	۰/۰۱۳
بی‌توجهی دولت به نقش سازمان‌های غیردولتی	-۰/۱۷۵**	۰/۰۰۶

** $p \leq 0/01$ * $p \leq 0/05$

به منظور پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته از طریق متغیرهای مستقل از رگرسیون چندمتغیره به شیوه Enter استفاده شد. هدف از تحلیل رگرسیونی، بررسی تأثیر هر یک از متغیرهای مستقل تحقیق بر متغیر وابسته (میزان مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری) و پیش‌بینی میزان تغییرات متغیر وابسته و تعیین سهم هر کدام از متغیرهای مستقل در تبیین واریانس متغیر وابسته می‌باشد. بدین منظور کلیه متغیرهای تحقیق به شیوه Enter وارد معادله رگرسیونی شدند. نتایج حاصل در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶- نتایج رگرسیون چندمتغیره به شیوه Enter با متغیر وابسته میزان مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری

متغیرهای مستقل	B	S. E	Beta	t	P
عدد ثابت	۷۱/۷	۳/۴۱۷		۲۱/۰۰	۰/۰۰۰
مخالفت ریش‌سفیدان و رهبران محلی با اجرای طرح‌های آبخیزداری	-۱/۴۶۷	۰/۴۳۳	-۰/۱۶۶*	-۳/۳۸۹	۰/۰۰۱
عدم توجه به نقش رهبران محلی	-۱/۵۸۰	۰/۵۸۶	۰/۱۶۷*	-۲/۶۹۹	۰/۰۰۷
منطبق نبودن طرح‌ها با نیازهای بهره‌برداران	۱/۹۶۷	۰/۵۱۳	۰/۲۱۹**	۳/۸۳۵	۰/۰۰۰
عدم اعتماد بهره‌برداران نسبت به مجریان طرح‌ها	۲/۳۵۶	۰/۵۱۴	۰/۱۸۵**	۳/۴۶۷	۰/۰۰۱
مناسب نبودن روش‌های آموزشی - ترویجی در رابطه با آبخیزداری	-۳/۶۸۴	۰/۵۱۳	۰/۲۵۱**	۴/۵۹۰	۰/۰۰۰
ارتباط ضعیف بین بهره‌برداران با و مروجان منابع طبیعی	۱/۰۰۹	۰/۵۰۹	-۰/۳۸۶**	-۷/۲۳۰	۰/۰۰۰
بی‌توجهی دولت به نقش سازمان‌های غیردولتی	-۲/۵۹۹	۰/۵۲۸	-۰/۲۳۶**	-۴/۹۲۱	۰/۰۰۰
عدم آشنایی با اهداف و برنامه‌های آبخیزداری	۱/۴۰	۰/۳۶۷	۰/۱۷۷**	۳/۸۱۱	۰/۰۰۰
کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌ها	۱/۶۸۴	۰/۳۷۵	۰/۲۱۶**	۴/۴۹۰	۰/۰۰۰

R=۰/۸۱۶ R²= ۰/۶۶۵ F=۲۲/۷۴ P=۰/۰۰۰

با توجه به ضرایب جدول ۶ معادله خط رگرسیون به صورت زیر است:

$$Y = 71/7 - 1/467X_1 - 1/580X_2 + 1/967X_3 + 2/356X_4 - 3/684X_5 + 1/009X_6 - 2/599X_7 + 1/40X_8 + 1/684X_9$$

و معادله استاندارد شده آن عبارت است از:

$$Y = -1/166X_1 + 0/167X_2 + 0/219X_3 + 0/185X_4 - 0/251X_5 - 0/386X_6 - 0/236X_7 + 0/177X_8 + 0/216X_9$$

بر اساس نتایج حاصل از رگرسیون چندمتغیره می توان نقش متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مشارکت در تصمیم گیری در طرح های آبخیزداری را مشخص کرد. با توجه به اینکه $R^2 = 0/665$ می باشد، می توان نتیجه گرفت که ۶۶/۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته ناشی از تأثیرهای تعاملی متغیرهای مستقل مطرح شده (مناسب نبودن روش های آموزشی و ترویجی در رابطه با آبخیزداری، منطبق نبودن طرح ها با نیازهای روستاییان، عدم اعتماد بهره برداران نسبت به مجریان طرح ها، عدم توجه به نقش رهبران محلی، مخالفت ریش سفیدان و رهبران محلی با اجرای طرح های آبخیزداری، ارتباط ضعیف بین بهره برداران با مروجان منابع طبیعی، بی توجهی دولت به نقش سازمان های غیردولتی، عدم آشنایی با اهداف و برنامه های آبخیزداری، کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح ها) می باشد و ۳۳/۵ درصد باقی مانده ناشی از متغیرهایی می باشد که در تحقیق حاضر در نظر گرفته نشده است.

به منظور تعیین نقش مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته از تکنیک تحلیل مسیر استفاده شده است. به منظور تدوین مدل در مرحله اول از رگرسیون چندمتغیر به شیوه Enter استفاده شد و کلیه متغیرهای تحقیق وارد و همبستگی آنها مورد ارزیابی قرار گرفت. سپس متغیری که بیشترین نقش را در تبیین متغیر وابسته داشته به عنوان متغیر وابسته و سایر متغیرها به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده و این عمل تا تکمیل مدل نهایی ادامه یافت.

جدول ۷- اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مشارکت در تصمیم گیری طرح های آبخیزداری

متغیر مستقل	اثر مستقیم	اثرات غیرمستقیم بر اساس ضرایب B	مجموع اثرات
مناسب نبودن روش های آموزشی و ترویجی (X1)	0/251	---	0/251
منطبق نبودن طرح ها با نیازهای بهره برداران (X2)	0/219	0/648	0/867
کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح ها (X3)	0/216	0/491	0/707
عدم اعتماد بهره برداران نسبت به مجریان طرح ها (X4)	0/185	0/521	0/706
عدم آشنایی با اهداف و برنامه های آبخیزداری (X5)	0/177	---	0/177
مخالفت ریش سفیدان و رهبران محلی با اجرای طرح ها (X6)	0/166	---	0/166
بی توجهی دولت به نقش سازمان های غیردولتی (X7)	-0/236	0/830	0/594
ارتباط ضعیف بین بهره برداران با مروجان منابع طبیعی (X8)	-0/386	0/855	0/469

همان‌گونه که در جدول شماره ۷ مشاهده می‌شود، متغیر مناسب‌نبودن روش‌های آموزشی و ترویجی در رابطه با آبخیزداری دارای بیشترین اثر مستقیم (۰/۲۵۱) بر متغیر وابسته تحقیق و متغیر ارتباط ضعیف بین بهره‌برداران با مروجان منابع طبیعی دارای کمترین اثر مستقیم (۰/۳۸۶-) بر متغیر وابسته تحقیق می‌باشند. همچنین متغیر ارتباط ضعیف بین بهره‌برداران با مروجان منابع طبیعی دارای بیشترین اثر غیرمستقیم (۰/۸۵۵) بر متغیر وابسته و متغیر کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌ها دارای کمترین اثر غیرمستقیم (۰/۴۹۱) بر متغیر وابسته تحقیق می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان می‌دهد رابطه معنی‌داری بین عدم‌اعتماد به مجریان طرح‌ها و متغیر وابسته تحقیق (۰/۱۸۵) وجود دارد. جهت مشارکت بیشتر و پایدارتر بهره‌برداران در مراحل مختلف اجرای طرح‌های آبخیزداری جلب اعتماد بهره‌برداران از جمله اقدامات ضروری است. این نتایج تحقیق را تحقیقات محمدی (۱۳۸۳) و اخلاقی (۱۳۸۵) حمایت می‌کنند.

رابطه معنی‌داری بین منطبق‌نبودن طرح‌ها با نیازهای بهره‌برداران و متغیر وابسته وجود دارد (۰/۲۱۹). زمانی بهره‌برداران در طرح‌ها مشارکت می‌نمایند که احساس کنند طرح‌های آبخیزداری با نیازهای آنها انطباق دارد. جهت افزایش مشارکت بهره‌برداران لازم است طراحان و مجریان طرح‌ها به نیازهای بهره‌برداران توجه نمایند. نتایج تحقیق را تحقیقات جرج (۱۹۹۲) و بقایی و همکاران (۱۳۸۵) حمایت می‌کنند.

بین شرکت بهره‌برداران در دوره‌های آموزشی و ترویجی و متغیر وابسته تحقیق رابطه معنی‌داری وجود دارد (۰/۲۵۱)، همچنین در این رابطه تأثیر دوره‌های آموزشی بر کسی پوشیده نیست. در صورت برگزاری منظم دوره‌های آموزشی، میزان مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری تا حد زیادی افزایش می‌یابد. نتایج تحقیق را تحقیقات ثمری (۱۳۸۲)، اخلاقی (۱۳۸۵) و عباس زاده (۱۳۸۶) حمایت می‌کنند.

ارتباط ضعیف بین بهره‌برداران و کارشناسان و مروجان با متغیر وابسته تحقیق دارای رابطه معنی‌داری می‌باشد (۰/۳۸۶-)، از سوی دیگر عصر کنونی عصر ارتباطات است. کسانی از موفقیت بیشتری برخوردارند که بتوانند از عنصر ارتباطات به نحو مطلوب‌تری سود ببرند. بدون شک موفقیت در امر مشارکت بهره‌برداران از این قاعده مستثنی نخواهد بود. افزایش مشارکت بهره‌برداران نیازمند ارتباط قوی بین کارشناسان، مروجان و بهره‌برداران ساکن در حوزه‌های آبخیز می‌باشد. نتایج تحقیق را تحقیقات بقایی و همکاران (۱۳۸۵) و ثمری (۱۳۸۲) حمایت می‌کنند.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد عدم آشنایی با اهداف و برنامه‌های آبخیزداری از جمله متغیرهایی است که مانع از مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری می‌شود (۰/۱۷۷). برگزاری کلاس‌های توجیهی، برگزاری بازدید از طرح‌های اجرا شده در سایر مناطق می‌تواند تا حد زیادی در برطرف نمودن این مانع به

مجریان و دست اندرکاران طرح‌ها کمک نماید. نتایج تحقیق را تحقیقات بقایی و همکاران (۱۳۸۵)، همت خواه و خلیقی (۱۳۸۵) و اخلاقی (۱۳۸۵) حمایت می‌کنند.

مخالفت ریش‌سفیدان و رهبران محلی با اجرای طرح‌ها یکی از موانع مهم در مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری می‌باشد. جهت برطرف‌نمودن این مانع و افزایش میزان مشارکت بهره‌برداران در طرح‌ها، تعامل و تبادل نظر با ریش‌سفیدان و رهبران محلی و همچنین جلب نظر آنها با استفاده از شیوه‌های مشارکتی از ضروریات مهم می‌باشد.

نتایج حاصل از رگرسیون نشان می‌دهد که $66/5$ درصد از تغییرات متغیر وابسته ناشی از تأثیرات تعاملی متغیرهای مستقل مطرح شده (مناسب‌نبودن روش‌های آموزشی و ترویجی در رابطه با آبخیزداری، منطبق‌نبودن طرح‌ها با نیازهای روستاییان، عدم‌اعتماد بهره‌برداران نسبت به مجریان طرح‌ها، عدم توجه به نقش رهبران محلی، مخالفت ریش‌سفیدان و رهبران محلی با اجرای طرح‌های آبخیزداری، عدم تمکن مالی برای مشارکت، ارتباط ضعیف بین بهره‌برداران و مروجان منابع طبیعی، بی‌توجهی دولت به نقش سازمان‌های غیردولتی، عدم آشنایی با اهداف و برنامه‌های آبخیزداری، دیربازده‌بودن طرح‌های آبخیزداری، کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌ها) می‌باشد و $33/5$ درصد باقی‌مانده ناشی از متغیرهایی می‌باشد که در تحقیق در نظر گرفته نشده است.

لازمه افزایش مشارکت بهره‌برداران توجه کافی طراحان و مجریان طرح‌ها در برطرف‌ساختن این موانع می‌باشد. همچنین لازم است، محققان و پژوهشگران سایر متغیرهایی را که در این تحقیق مورد توجه قرار نگرفته‌اند را در پژوهش‌های آتی مورد توجه قرار دهند.

نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که متغیر مناسب نبودن روش‌های آموزشی و ترویجی در رابطه با آبخیزداری دارای بیشترین اثر مستقیم ($0/251$) بر متغیر وابسته تحقیق و متغیر ارتباط ضعیف بین بهره‌برداران با مروجان منابع طبیعی دارای کمترین اثر مستقیم ($-0/386$) بر متغیر وابسته تحقیق می‌باشند. همچنین متغیر منطبق‌نبودن طرح‌ها با نیازهای بهره‌برداران دارای بیشترین اثر غیرمستقیم ($0/867$) بر متغیر وابسته و متغیر ارتباط ضعیف بین بهره‌برداران با مروجان منابع طبیعی دارای کمترین اثر غیرمستقیم ($0/469$) بر متغیر وابسته تحقیق می‌باشد. مورد توجه قرار دادن این نتایج ضمن تأثیر بر روند افزایش مشارکت بهره‌برداران، پایداری و موفقیت طرح‌ها را نیز به همراه خواهد داشت.

پیشنهادها

با توجه به دستاوردهای این تحقیق و به منظور پایداری مدیریت مشارکت مردمی در طرح‌های آبخیزداری پیشنهاد می‌شود که:

- جهت افزایش مشارکت مردمی در طرح‌های آبخیزداری به موانع جلب مشارکت بهره‌برداران به‌ویژه عوامل اقتصادی توجه ویژه به‌عمل آید.

- نسبت به استفاده از روش‌های مناسب آموزشی و ترویجی به‌ویژه استفاده از شیوه‌های مشارکتی در طرح‌های آبخیزداری اقدامات لازم صورت گیرد.
- جهت افزایش مشارکت مردمی در طرح‌های آبخیزداری نسبت به تقویت ارتباط بین کارشناسان و مجریان طرح‌ها با بهره‌برداران اقدامات لازم به‌عمل آید.
- پیشنهاد می‌شود در طراحی و اجرای طرح‌های آبخیزداری نیازهای مختلف بهره‌برداران مورد توجه قرار گیرد و تلاش شود طرح‌ها منطبق با نیازهای جامعه روستایی طراحی گردند.
- با توجه به نقش اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌ها در جلب مشارکت مردم در طرح‌های آبخیزداری پیشنهاد می‌شود سازمان‌ها و نهادهای مسوول نسبت به تأمین اعتبارات مورد نیاز اقدامات لازم را به‌عمل آورند.
- به مجریان و دست‌اندرکاران طرح‌ها پیشنهاد می‌شود از روش‌های مناسب به‌خصوص شیوه‌های مشارکتی جهت جلب اعتماد بهره‌برداران برای مشارکت بیشتر در اجرای طرح‌های آبخیزداری استفاده نمایند.
- به مجریان و دست‌اندرکاران طرح‌ها توصیه می‌شود، با برگزاری کلاس‌های توجیهی، برگزاری بازدید از طرح‌های اجرا شده در سایر مناطق و همچنین استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، بهره‌برداران را با اهداف و برنامه‌های آبخیزداری آشنا نمایند، تا از این طریق زمینه برای جلب مشارکت آنها در طرح‌های آبخیزداری افزایش یابد.

منابع و ماخذ

۱. اخلاقی، س. ج. (۱۳۸۵). بررسی و ارزیابی میزان مشارکت مردم در فرآیند برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های منابع طبیعی مورد مطالعه. سمنان: ویژه‌نامه سمینار برنامه‌ریزی توسعه مشارکتی آب و خاک.
۲. اوکلی، پ. و، مارسدن، د. (۱۳۷۰). رهیافت‌های مشارکتی در توسعه روستایی. تهران: انتشارات مرکز مطالعه روستایی وزارت سازندگی.
۳. بقایی، م.، چیدری، م.، فعلی، س.، و میرزایی، آ. (۱۳۸۵). بررسی عوامل مؤثر و بازدارنده مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری و آرایه راهکارهایی جهت افزایش میزان مشارکت آنها (مطالعه موردی حوزه آبخیز زرچشمه هونجان). سمنان: ویژه‌نامه سمینار برنامه‌ریزی توسعه مشارکتی آب و خاک.
۴. ثمری، د. (۱۳۸۲). مهندسی ترویج جنگل‌داری برای توسعه جنگل‌های حوزه رویشی زاگرس. (رساله دکتری چاپ نشده) دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
۵. خانی، ج. و، خواجه‌ای، ا. (۱۳۸۲). بررسی راهکارهای مشارکت مردمی در پروژه‌های آبخوان‌داری. سومین همایش آبخوان‌داری، ارومیه، صفحات ۵۱۴-۵۰۹.

۶. زیادبخش، س. (۱۳۸۰). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در حفاظت از جنگل‌های زاگرس استان کردستان. پایان نامه کارشناسی ارشد (چاپ نشده)، مرکز آموزش عالی امام خمینی.
۷. سعیدی، م. ر. (۱۳۸۲). درآمدی بر مشارکت مردمی و سازمان‌های غیردولتی. تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۸. شعبان‌علی‌فمی، ح.، علی‌بیگی، ا. ح.، و شریف‌زاده، ا. (۱۳۸۳). رهیافت‌ها و فنون مشارکت در ترویج کشاورزی و توسعه روستایی. تهران: مؤسسه توسعه روستایی ایران، صفحات ۸ و ۹.
۹. عباس‌زاده، ح. (۱۳۸۶). مدیریت مشارکتی و نظام پیشنهادها. بانک و اقتصاد، شماره ۸۰، صفحات ۶۳-۶۰.
۱۰. محمدی، غ. (۱۳۸۳). عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری، ماهنامه علمی، اجتماعی، اقتصادی جهاد، شماره ۲۶۲، صفحات ۱۷-۱۳.
۱۱. نظری، ع. (۱۰ اردیبهشت، ۱۳۸۱). لزوم توجه بیشتر به آبخیزداری و کنترل سیلاب. روزنامه ابرار اقتصادی.
۱۲. نهتانی، م.، آجرلو، م.، و علامی، پ. (۱۳۸۴). راهکارهای افزایش مشارکت مردم در مدیریت منابع طبیعی. مجله علمی، فنی، کشاورزی سنبله، شماره‌های ۱۶۵، ۱۶۶ و ۱۶۷، صفحات ۶۸، ۶۱-۶۰ و ۷۵-۷۴.
۱۳. همت‌زاده، ی.، و خلیقی، ن. (۱۳۸۵). بررسی عوامل مؤثر بر عدم مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های مرتع و آبخیزداری، مطالعه موردی بهره‌برداران حوزه معرف کچیک واقع در استان گلستان. مجله علوم کشاورزی و منابع طبیعی، جلد سیزدهم، شماره ۴، صفحات ۱۰۱-۸۸.
14. George, S. (1992). Generalization in rural development: Eleven villages in south Gujarat. *Journal of International development*, 18(z), 434-762.
15. John, D. (2006). *Participatory theories, values and practices*. International Centre Participation Studies, University of BRADFORD.
16. Kerr, J. (2007). Watershed management: Lessons from common property theory. *International Journal of the commons*, 1(1), 89-109.
17. Narayan, D. (1994). *The contribution of people's participation, Evidence from 121 rural water supply projects*. Environmentally sustainable Development Occasional paper series No. 1.
18. Reddy. R. D. & Horton. D. H. (1973). Who participates in voluntary Action? *Journal of Extension*, XL(3), 17-23.
19. Walker, B. (2000). *Civic discovery and the three 'CS' of public participation consultation, consensus and collaboration*. Oregon State University.